

Dygo, Marian

"Vlastni životopis", Karel IV, Praha 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/3, 635-636

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Karten" (ciekawe ilustracje), oraz Horsta Wernicke, „Zur Frage der Mitgliedschaft in der Hanse". Obaj autorzy zapowiadają obszerniejsze prace na te tematy.

M. D.

Jan Pakulski, *Sity polityczno-społeczne w Wielkopolsce w pierwszej połowie XIV wieku*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika — Rozprawy, Toruń 1979, s. 270.

Istotny problem tej książki to skład społeczny grupy aktywnie uczestniczącej w wypadkach, związanych z umacnianiem się w Wielkopolsce władzy Władysława Łokietka, a także z początkiem panowania Kazimierza Wielkiego. Tęm są następujące wydarzenia: zabiegi o odzyskanie Pomorza, pasmo konfliktów polsko-brandenburskich i polsko-krzyżackich, piastowsko-głogowskie i luksemburskie roszczenia do panowania w Wielkopolsce, wreszcie stabilizacja stosunków polsko-krzyżackich w momencie pokoju kaliskiego w 1343 r. Pytanie o strukturę grupy popierającej Łokietka i Kazimierza Wielkiego a także o strukturę opozycji jest w istocie rzeczy pytaniem o strukturę rodową szlachty, gdyż rola i interesy innych podmiotów ówczesnego życia politycznego, Kościoła i miast zostały tu zaledwie odnotowane. Autor kontynuuje tematykę, podjętą wcześniej przez J. Bieniaka („Wielkopolska, Kujawy, ziemie łączycza i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300—1306", Toruń 1969). Sam ród rycerski (heraldyczny) rozumiany jest przezeń jako rozrodzona możnowładcza rodzina wczesnofeudalna wraz z dyfundującymi do niej elementami z dawnej drużyny i drobnego rycerstwa. Metoda polega tu na ustalaniu przynależności rodowej osób występujących głównie jako świadkowie na dokumentach związanych treścią lub datacją ze wspomnianymi wypadkami. Wymaga to retrogresywnego korzystania z późniejszych danych genealogicznych (autor spożytkowuje monografie poszczególnych rodów heraldycznych). Zaszeregowanie wymienionych osób do elity politycznej dokonuje się w sposób w pewnym stopniu arbitralny, na podstawie piastowanych przez nie urzędów. Wszystkiemu przyświeca założenie o zasadniczo rodowej strukturze czternastowiecznej elity społeczno-politycznej.

Okazuje się więc, że i Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego popierały na terenie Wielkopolski te same rody, które dawały w niej oparcie rządóm Przemysłodów. Miało też miejsce stopniowe przenikanie do grupy zwolenników królów krakowskich przedstawicieli rodów opozycyjnych, jednak skład rodowy opozycji nie zmieniał się. Powyższe ujęcie tematu nie rozjaśnia specjalnie kluczowych zagadnień tego okresu — niejasną pozostaje sprawa wyboru Krakowa na stolicę, sprawa opierania się ostatnich królów piastowskich na Małopolanach, których przysyłano na urzędy w Wielkopolsce. Liczne przykłady podziałów politycznych wewnątrz rodów skłaniają samego autora do wniosku, że w polityce solidarność rodowa specjalnie się nie przejawiała. Czytelnik zaczyna powątpiewać w znaczenie rodu, jako pierwszoplanowego czynnika politycznego czternastowiecznej Polski.

Z. M.

Karel IV, *Vlastní životopis*, Odeon, Praha 1978, s. 229, il.

Sześćsetlecie śmierci Karola IV (zm. 1378), króla Czech, króla i cesarza Niemiec, władcy i literata, obfitowało licznymi, związanymi z tą osobą wydawnictwami, naukowymi i okolicznościowymi. Prezentowana publikacja zawiera najcie-

kawsze dzieło literackie Karola — jego autobiografię. Wydany został tekst łaciński (jest to szóste z kolei wydanie) oraz równoległe współczesne tłumaczenie czeskie (wydanie jedenaste). Edycję łacińską opracował Bohumil Ryba. Podstawą wydania był najstarszy zachowany rękopis (obecnie w wiedeńskiej Bibliotece Narodowej), pochodzący jeszcze z okresu życia Karola IV. W wyjątkowych przypadkach sięgano do rękopisów młodszych. Obecne wydanie różni się w detalach od podstawowej edycji Josefa Emlera z 1882 r. Edycja łacińska nie została zaopatrzona w aparat krytyczny. Objąsniiono jedynie cytaty z pism ewangelistów, psalmów itp. O zasadach wydania tekstu łacińskiego informuje krótkie objaśnienie. Przekładu „Vita” na język czeski dokonał Jakub Pavel.

Znawca postaci Karola IV — Jiří Spěváček zamieścił w omawianym wydawnictwie obszernie omówienie autobiografii jako dzieła historiograficznego i literackiego. Przedstawił okoliczności i cel powstania tekstu, jego strukturę i zawartość treściową, relację do rzeczywistości historycznej i funkcje ideowe, jakie miało pełnić. Dużo miejsca poświęcił J. Spěváček kwestii datacji autobiografii. Skłonny jest on datować powstanie tekstu łacińskiego dopiero na około 1370 r. W zakończeniu zestawiał autor dotychczasowe edycje autobiografii.

O ikonografii i oprawie plastycznej poszczególnych rękopisów autobiografii, ze szczególnym uwzględnieniem przedstawień Karola IV napisał Josef Krása. Osobną uwagę poświęcił przedstawieniom Karola IV w dziełach plastyki drobnej i w malarstwie ściennym.

Ozdobą omawianej publikacji są ilustracje, wszystkie wielobarwne. Przede wszystkim zamieszczono tu reprodukcje kilkunastu miniatur z piętnastowiecznego (1472 r.) rękopisu autobiografii (obecnie Biblioteka Narodowa, Wiedeń), ilustrujących różne epizody z życia Karola IV. Ponadto znajdujemy w książce liczne fotografie podobizn Karola IV z kaplicy św. Katarzyny na zamku Karlštejn (freski z początku drugiej połowy XIV w.), z kaplicy św. Wacława w praskiej katedrze św. Wita (freski, około 1370), przedstawienia Karola znajdujące się w praskiej Galerii Narodowej (malarstwo, około 1370), jego podobizny na pieczęciach, paramentach kościelnych itp. Autorzy wydawnictwa nie zapomnieli też o podobiznach licznych żon Karola IV (katedra św. Wita, rzeźba).

M. D.

E. I. Iwina, *Krupnaja wotczina siewero-wostocznoj Rusi konca XIV — pierwoj połowiny XVI w.*, Izdatielstwo „Nauka”, Leningrad 1979, s. 223.

Przedmiotem monografii jest analiza wzrostu klasztornej własności ziemskiej na przykładzie moskiewskiego Simonowa, klasztoru w XIV—XVI wieku. Autorka wykazała, że ustalone przez historiografię rosyjską i radziecką etapy rozwoju własności ziemskiej klasztorów w tym okresie znalazły potwierdzenie w dziejach tego niezupełnie typowego potentata kościelnego (centralne położenie i poprzez wieki ściśle więzi władz klasztoru z najwyższym aparatem państwowym i hierarchią duchowną). Klasztor powstał w drugiej połowie XIV wieku i do połowy XV wieku przekształcił się w wielkiego feudalnego właściciela ziemskiego. Potem powiększanie się majątku ziemskiego następowało wolniej (za wyjątkiem lat opriczniny). Klasztor stał się właścicielem ziemi w 19 ujezdach, w tym w ujeździe moskiewskim (w pobliżu klasztoru) posiadał zaledwie około 1/4 wszystkich włości. Autorka zanalizowała drogi powiększania się posiadłości ziemskich klasztoru (nadania, kupno, i in.), przywileje klasztoru na ziemię oraz przedstawiła te warstwy społeczne, kosztem których rosła powierzchnia dóbr klasztornych.